

Anu Lahtinen, *Ebba Stenbock: I maktspelets skugga* (Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland och Appell Förlag 2022). 206 s.

Kvinnors liv och verksamhet under tidigmodern tid är numera rätt väl undersökt. Att kvinnor särskilt inom adelsståndet kunde äga ett aktörskap inom politik, ekonomi och kultur är belagt i studier från både Norden och övriga Europa. En av de nordiska historiker som tidigt gjorde viktiga insatser för det är Anu Lahtinen. I sin bok *Anpassning, förhandling, motstånd: Kvinnliga aktörer i släkten Fleming 1470–1620* (2009) lyfte hon fram betydelsen av att historiker vidgar synfältet och analyserar kvinnors aktörskap inom politik och ekonomi. Hennes bok utgjorde därför då den kom ett betydande nytt bidrag till 1500-talets svenska historia.

Nu, snart 15 år senare, är Lahtinen aktuell med en bok om Ebba Stenbock som var en de kvinnor som genom gifte kom att knytas till släkten Fleming. Tanken är, skriver Lahtinen, att genom att låta Ebba Stenbock själv stå i fokus lyfta fram ”frågor om familj, barn och makt, och hur kvinnor växlade mellan andras krav och egna lösningar för att hitta rätt väg framåt” (s. 9). Med Ebba Stenbock som utgångspunkt och centralgestalt ska vi således kika in i 1500-talets kvinnovärld.

Bokens disposition är kronologisk: berättelsen börjar i barndomen, tar sig vidare genom uppväxten, behandlar den gifta hustrun för att sedan landa i änkeståndet och slutligen döden. Hela vägen delar författaren med sig av sina breda kunskaper om 1500-talets adel, dess familjepolitik, kvinnors roll i denna men också om tidens politik i bredare mening. Konflikterna inom Vasadynastin och dess efterverkningar för släkter som Stenbock och Fleming tecknas väl, liksom dess inverkan sett i ett genusperspektiv. För den som inte känner släkten Stenbock och alla dess medlemmar, infödda som ingifta är det värdefullt att det finns en genealogisk tavla som gör att man kan följa vem som är vem. Vidare är det fördömligt med en översiktlig karta där platser som nämns finns utsatta.

Anu Lahtinen skriver så att läsaren får en fin inblick i hovliv, adelsliv, lagar och traditioner. Här ryms både kulturhistoria och politisk historia. Mycket av det som behandlas är känt för en snävare akademisk publik men boken kan genom sitt sätt att beskriva ideal kring hur kvinnor förväntades vara och kontrastera detta mot en ofta annorlunda praktik bidra till ett intresse för den äldre tiden hos en bredare allmänhet.

Det finns således en rad styrkor med boken om Ebba Stenbock, men den väcker också frågor. För den som försökt sig på att skriva biografier över den äldre tidens kvinnor känns problemet med bristande källmaterial igen. Lahtinen kämpar uppenbarligen med att teckna en bild av individen Ebba Stenbock, som trots allt ska utgöra fokus. Tyvärr blir det som många av dåtidens porträtt en avsaknad av individualitet. Det är talande att det inte finns något bevarat porträtt av Ebba Stenbock och för att beskriva henne utgår författaren från ett porträtt av systemen Beata. I en bildtext (s. 42) skriver Lahtinen att "vi kan förmoda att hon liknade sina systrar", men i mina konsthistoriskt oskolade ögon kunde porträttet av Beata Stenbock visa vilken aristokratisk 1500-talskvinna som helst. Kanske såg alla systrarna likadana ut. Antagandet är inte orimligt men heller inte självklart.

Det är inte bara porträtt som saknas av Ebba Stenbock utan i hög grad också efterlämnad skriftlig dokumentation, framför allt egodokument. Lahtinen löser detta genom att använda befintlig kunskap om kvinnors liv för att teckna en tänkt bild av sådant där vi inget vet om Ebba. Ett exempel är att vi inget vet om hennes födelse, inte heller när hon föddes och inget om hennes dop. I stället berättar Lahtinen om hur det mer allmänt sett gick till när ett barn föddes, försöker utreda när Ebba kan ha fötts och resonerar kring faderskapets betydelse i mer allmänna termer. När det gäller hennes uppväxt antar Lahtinen att hon kan ha vistats vid hovet och förmodar att hon kan ha varit närvarande vid Erik XIV:s kröning. "Möjligen" träffade Ebba sin blivande make Klas Fleming redan på 1560-talet och när han på 1570-talet ville befrias från ett uppdrag kan det "mycket väl" ha varit för att arrangera sitt bröllop (s. 37). "Vi kan anta", skriver författaren, "att Ebba försökte trösta sig med de välbekanta orden från Jobs bok" när hennes son Gustav hade dött. Antagandet bygger på att Ebba Stenbocks kusin hertig Karl gjorde just det då han förlorat sin första hustru och alla sina barn utom ett. För att låna ett av Peter Englund's favorituttryck är boken tryfferad med "kanske", "mycket möjligt", "förmoda", "det kan mycket väl", "kan ha" med mera.

När ska man avstå från att skriva en biografi? Borde Anu Lahtinen ha avstått från att skriva om Ebba Stenbock? Den första frågan kräver en diskussion som inte ryms här, men på den senare frågan är mitt svar nej. Även om texten bitvis blir undflyende måste det ställas mot alternativet att inte skriva alls. Att skriva kvinnors historia kräver ofta ett dammsugande av käl-

lor, att betrakta dem indirekt genom andras, ofta mäns, betraktelser. Det är frustrerande och svårt men också viktigt. Ebba Stenbock framträder inte som en individ i Anu Lahtinens biografi över henne vilket kan tyckas synd. Kanske är det i själva verket så att boken på det sättet ger en rättvisande bild av Ebba Stenbocks tid, en tid då kollektivet var viktigare än individen.

Lunds universitet

SVANTE NORRHEM

Janne Kivivuori, Mona Rautelin, Jeppe Büchert Netterstrøm, Dag Lindström, Guðbjörg S. Bergsdóttir, Jónas O. Jónasson, Martti Lehti, Sven Granath, Mikkel M. Okholm & Petri Karonen, *Nordic homicide in deep time: Lethal violence in the early modern era and present times* (Helsingfors: Helsinki University Press 2022). 358 s.

Efter att åren kring millennieskiftet avkastade en tämligen stor mängd forskning har den historiska kriminologin i Sverige och övriga nordiska länder, möjligen med undantag för Finland, gått på sparlåga under de senaste åren vilket medfört att relativt få nya resultat har presenterats. Det samnordiska och interdisciplinära projektet "Nordic Homicide from Past to Present" som startade 2018 har dock tydligt revitaliserat området, framför allt när det gäller kunskap om det dödliga våldet, vilket inte minst visas av rapporten *Nordic homicide in deep time* som bygger på ett samarbete mellan tio nordiska forskare – historiker och kriminologer – under ledning av Janne Kivivuori. Utgångspunkten är att – även om en del historisk forskning gjorts när det gäller omfattningen och arten av dödligt våld i de nordiska länderna – det hittills saknats mer djupgående komparationer i ett långtidsperspektiv. För att underlätta och effektivisera arbetet inom projektet har en databas, benämnd *Historical Homicide Monitor Database* (HHMD), tagits fram där data rörande sammanlagt 600 fall av dödligt våld insamlats – 200 från vardera Sverige (Götaland 1640–1650), Danmark (Jylland 1608–1622) och Finland (Österbotten 1640–1699) – och kodats i form av ett antal standardiserade variabler vilket ger nya möjligheter för systematiska och generella komparationer mellan de nordiska länderna.

Skälet till att rikta fokus på 1600-talet är främst de stora politiska förändringar som ägde rum vid denna tid genom statsmaktens expansion och konsolidering, inklusive reformer inom rättsväsendet, samtidigt som en generell nedgång i omfattningen av det dödliga våldet kan noteras, framför allt under seklets senare del. I detta sammanhang betonas att även om den generella nedgången är välbelagd saknas mycket kontextuell kunskap som